
Зовнішня торгівля: корисність показників експорту товарів і послуг для моніторингу дисбалансів в економіці країни

Віра Шевчук

Кафедра обліку і аудиту, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львів, Україна

ORCID 0000-0002-0925-6489

Орест Кореновський

Вища Школа Миколая Коперника, Варшава, Польща

ORCID 0000-0002-3010-8202

Наталія Бабурнич

Кафедра обліку і аудиту, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львів, Україна

ORCID 0009-0000-2903-4202

Анотація: Стаття присвячена дослідженню трендів міжнародної торгівлі в Україні протягом 2014-2023 рр. та вивченню впливу показника експорту товарів і послуг на формування зовнішніх дисбалансів в економіці України у порівнянні з економічно розвиненими країнами Європи. Метою дослідження є оцінка експортної складової у індикаторах виникнення зовнішніх дисбалансів. На основі інформації про обсяги експорту товарів і послуг країн Європейського Союзу та країн OECD здійснено розрахунок частки експорту товарів і послуг з України та країн ЄС у загальному експорті економічно розвинених країн, темпів її зростання/зниження за 2014-2023рр. та визначення мінливості експорту товарів і послуг з використанням показника дисперсії. Дослідження проводилося з використанням методології Єврокомісії, викладеної у Процедурі Макроекономічного Дисбалансу (Macroeconomic Imbalance Procedure, MIP), яка покликана вдосконалити координацію та нагляд за макроекономічною політикою країн ЄС з метою встановлення ступеню дотримання різноманітними показниками, критичними для економіки, порогових значень. Розглянуто вплив показника “обсяг експорту товарів і послуг” (Export Performance, EXP) в аспекті встановлення зовнішніх дисбалансів з врахуванням того, що індикатором настання кризи є не саме зменшення абсолютного показника експорту, а тривале зниження його відношення до загального експорту товарів і послуг розвинених економік. Визначено, що впродовж останнього десятиліття в Україні спостерігалось три етапи падіння обсягів експорту товарів і послуг: після анексії Криму та початку війни на Донбасі (2014-2015 рр.); після пандемії COVID-19 (2019-2020 рр.); після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну (з 2022 року). За результатами аналізу зроблено висновки, що російсько-українська війна спричинила не лише до зменшення експорту товарів і послуг з України в абсолютних величинах, але й його частки у порівнянні з економічно розвиненими країнами. Водночас, наведені кризи мають також катастрофічний вплив на показник волатильності експорту товарів і послуг, який свідчить про суттєве зростання ризиків здійснення підприємницької діяльності для зовнішніх партнерів України через непрогнозованість економіко-політичної ситуації в країні.

Ключові слова: зовнішня торгівля, фінансово-економічна криза, зовнішні дисбаланси, облік, Процедура Макроекономічного Дисбалансу, експорт товарів і послуг.

1. Вступ

Важливість експорту для економіки країни визначається декількома вагомими факторами: розширення перспективних та диференціація існуючих ринків збуту для вітчизняних підприємств через інтеграцію у світові товарні ринки, надходження валютної виручки, зростання рівня конкурентоспроможності національної економіки як однієї із стратегічних цілей її розвитку, покращення зовнішньоторговельного балансу, залучення прогресивних технологій виробництва та іноземних інвестицій, підвищення реноме країни як виробника високоякісних товарів та послуг, зростання добробуту населення через створення нових робочих місць та підвищення заробітної плати в експортно-орієнтованих підприємствах та низки інших.

Високий рівень експортного потенціалу та ефективна його реалізація здатні забезпечити довгостроковий економічний та соціальний розвиток країни в умовах мінливого глобального середовища. Водночас, останніми роками зростає зацікавленість науковців та практиків у дослідженнях, пов'язаних із можливим впливом експортної діяльності на формування структурних дисбалансів в економіці країни та на міжнародних ринках, які, у свою чергу, здатні призвести до чергового циклу фінансово-економічних криз.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є ключові тренди міжнародної торгівлі в Україні протягом 2014-2023 рр. Предметом дослідження є вплив показника експорту товарів і послуг на формування зовнішніх дисбалансів в економіці України у порівнянні з економічно розвиненими країнами Європи.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є оцінка експортної складової у індикаторах виникнення зовнішніх дисбалансів. Реалізовується вона через послідовне вирішення таких завдань:

- 1) збір інформації щодо обсягів експорту товарів і послуг країн Європейського Союзу;
- 2) збір інформації щодо обсягів експорту товарів і послуг країн OECD;
- 3) розрахунок частки експорту товарів і послуг з України та країн ЄС у загальному експорті економічно розвинених країн;
- 4) розрахунок темпів зростання/зниження частки експорту товарів і послуг країн Євросоюзу та України у загальному обсязі експорту економічно розвинених країн;
- 5) встановлення мінливості експорту товарів і послуг в країнах Євросоюзу та Україні з використанням показника дисперсії.

4. Аналіз літератури

Проблематика впливу експорту товарів і послуг на виникнення фінансово-економічних криз знаходилась у центрі уваги досліджень багатьох науковців. У статті [1] автор робить висновки щодо впливу світових економічних криз на становлення економіки України. Д.А. Демченко, Т.І. Носова, К.С. Жадько, О.В. Калмиков [2] досліджують контекст подолання кризи через формування та розвиток кадрового потенціалу підприємств. С.В. Огінок та Ю.О. Буряк [3] проводять аналіз досвіду антикризового регулювання економіки різних країн світу. У статті [4] автори ставлять завдання дослідити причини та економічні наслідки фінансово-економічних криз для країн світу. В.К. Олефір [5] досліджує технологічні інновації та кредитну експансію як чинники виникнення циклів економічних криз. Робота продовжує дослідження С. Юрія [6] щодо неминучості економічних і фінансових криз в сучасних умовах в контексті циклічного характеру розвитку. Н.С. Карвацка [7] проводить ґрунтовний аналіз

причин виникнення та наслідків світових економічних криз, розпочинаючи з Економічної кризи у Франції 1788 року. І.В. Михайляк [8] виконав макроекономічний аналіз тенденцій змін у структурі зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС з точки зору небезпеки формування передумов для настання економічної кризи. Н.М. Крючкова [9] акцентує увагу на особливостях сучасної економічної кризи в Україні, спричиненої воєнними діями на значній частині території країни. А.О. Задоя та А.М. Павленко [10] прагнуть узагальнити спільні риси фінансово-економічної кризи у країнах Центральної та східної Європи.

Узагальнимо точки зору вітчизняних економістів щодо проблематики взаємозв'язку експорту товарів і послуг з економічними кризами (табл. 1).

Таблиця 1. Позиції вітчизняних науковців щодо взаємозв'язку показника експорту товарів і послуг з економічними кризами

Джерело	Висновок
Мельник А.О. [1, с. 112]	Криза в США 2008 року проявилась, серед іншого, у спаді обсягів продажу експортної продукції підприємств на світових ринках
Демченко Д.А., Носова Т.І., Жадько К.С., Калмиков О.В. [2, с. 66]	Фінансово-економічна криза в Україні 2008 року супроводжувалась значним зниженням попиту на чавун і сталь, що призвело до зменшення обсягів експорту та надходження валюти в українську економіку
Огінок С.В., Буряк Ю.О. [3, с. 15]	Світова економічна криза 2008 року в Україні вилилася в негативні тенденції, пов'язані, зокрема, із різким спадом експорту
Воронова О.В., Марущак С.М., Пугачов М.І. [4]	У будь-якому випадку, негативним наслідком фінансової кризи, є, серед іншого, скорочення експорту
Олефір В.К. [5, с. 30]	Однією з причин Азійської фінансової кризи 1997 року послаблення експортної діяльності у країнах Південно-Східної Азії: Таїланді, Індонезії і Південній Кореї
Юрій С. [6, с. 15]	Щодо реальних криз економіки України, то аналіз з довгострокових позицій дає змогу стверджувати про наявність кризи моделі розвитку, орієнтованої на експорт
Карвацка Н.С. [7, с. 58]	Причиною економічних негараздів під час Мексиканської кризи 1994 року, було, серед іншого, розвиток експортноорієнтованих простих складальних виробництв
Михайляк І.В. [8, с. 302]	Під час економічної кризи 2008-2009 рр. відбулось зниження експорту України до ЄС фактично у всіх товарних категоріях, особливо мінерального палива та паливно-мастильних матеріалів
Крючкова Н.М. [9]	Економіка воєнного часу вимагає скорочення експорту (все стратегічно важливе залишається всередині країни)
Задоя А.О., Павленко А.М. [10, с. 118]	Різне скорочення експорту до Західної Європи є спільною формою прояву фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. для країн Східної та Центральної Європи

Джерело: узагальнено авторами на основі [3-12].

Цікаво, що українські вчені-економісти, в основному, одностайні у думці щодо впливу фінансово-економічних криз на згортання експортної діяльності країн. Причому, в якості прикладів наводяться ціла низка криз: Мексиканська (1994 р.), Азійська (1997 р.), США (2008

р.) тощо. Тобто фінансово-економічна криза чи то глобального, чи локального масштабу зазвичай супроводжується зниженням експортного потенціалу країни. Вступивши в активну фазу війни у 2022 році, Україна зіштовхнулася також зі специфічними наслідками кризових ефектів в економіці – необхідність створення стратегічних запасів під час воєнного стану також знижує експортні потуги вітчизняних товаровиробників. Однак, це не дає відповіді на запитання щодо можливості використання зафіксованих темпів зниження показника обсягів експорту товарів і послуг у тривалій перспективі в якості сигналу настання фінансово-економічної кризи в країні.

5. Методи досліджень

Дослідження проводиться нами з використанням методології Єврокомісії, викладеної у Процедурі Макроекономічного Дисбалансу (Macroeconomic Imbalance Procedure, MIP), яка покликана вдосконалити координацію та нагляд за макроекономічною політикою країн ЄС та сформулювати нормативну основу для щорічного аудиту з MIP з метою встановлення ступеню дотримання різноманітними показниками, критичними для економіки, своїх порогових значень. MIP ґрунтується на двох Регламентах (ЄС): № 1176/2011 “Про запобігання та корегування макроекономічних дисбалансів” [11]; № 1174/2011 “Про заходи зі забезпечення виконання вимог щодо корегування надмірних макроекономічних дисбалансів” [12].

Процедура Макроекономічного Дисбалансу в аспекті встановлення зовнішніх дисбалансів в економіці країн Європейського союзу передбачає розрахунок, серед інших, показника обсягу експорту товарів і послуг (Export Performance, EXP).

6. Результати досліджень

Після світової фінансової кризи 2008-2009 років, у вересні 2010 року Європейська Комісія презентувала шість законодавчих ініціатив (так званий “Six-Pack”) для посилення управління у ЄС. Складовою цього пакету стала Процедура Макроекономічного Дисбалансу (Macroeconomic Imbalance Procedure, MIP), яка покликана вдосконалити координацію та нагляд за макроекономічною політикою країн ЄС з метою встановлення ступеню дотримання різноманітними показниками, критичними для економіки, своїх порогових значень.

Процедура Макроекономічного Дисбалансу в аспекті встановлення зовнішніх дисбалансів в економіці країн Європейського Союзу передбачає розрахунок низки показників, серед яких – обсяг експорту товарів і послуг (Export Performance, EXP). Особливістю врахування цього показника за методикою MIP є те, що індикатором настання кризи є не саме зменшення абсолютного показника експорту, а тривале зниження його відношення до загального експорту товарів і послуг розвинених економік (таких, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку, OECD, а також п’яти країн Європейського Союзу, які не входять до OECD: Болгарії, Хорватії, Республіки Кіпр, Мальти та Румунії). Крім того, розрахунок показника за цією методикою [13] відбувається з використанням трирічного періоду спостережень (1):

$$\%EXP_{ct} = \frac{\left(\frac{EXP_c}{EXP_{adv_t}} - \frac{EXP_c}{EXP_{adv_{t-3}}} \right)}{\frac{EXP_c}{EXP_{adv_{t-3}}}} * 100\% \quad (1)$$

де, $\%EXP_{ct}$ – темп приросту обсягів експорту товарів і послуг у країні с впродовж 3 послідовних років;

EXP_{ct} – обсяг експорту товарів і послуг у країні с в t -му році;

EXP_{ct-3} – обсяг експорту товарів і послуг у країні с в $(t-3)$ -му році;

EXP_{adv_t} – обсяг експорту товарів і послуг у країнах з розвинутою економікою в t -му році;

$EXP_{adv_{t-3}}$ – обсяг експорту товарів і послуг у країнах з розвинутою економікою в $(t-3)$ -му році;

t – кількість років спостережень.

Для подальших розрахунків (табл. 2 і табл. 3), у якості вхідної інформації, використаємо дані Статистичної бази даних Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі і розвитку (UNCTADstat).

Таблиця 2. Обсяги експорту товарів і послуг у 2011-2023 рр.

Рік	Обсяг експорту товарів і послуг, млн. USD			
	Європейський Союз	Країни OECD	Болгарія, Хорватія, Республіка Кіпр, Мальта, Румунія	Країни OECD + інші країни ЄС
2011	6737993	13599393	157084	13756477
2012	6493848	13503577	148987	13652564
2013	6806614	13891247	166299	14057546
2014	7073419	14284680	176654	14461334
2015	6312443	12914293	159221	13073514
2016	6399341	12881043	169101	13050144
2017	7037717	14025321	192872	14218193
2018	7762988	15269096	214934	15484030
2019	7692435	15111239	219002	15330241
2020	7047060	13553638	197603	13751241
2021	8666913	16602568	253266	16855834
2021	9362732	18463426	289289	18752715
2023	9634253	18635822	303064	18938886

Джерело: авторські розрахунки з використанням даних UNCTADstat [14]

За аналізований період (2011-2023 рр.) країни Європейського Союзу (як, власне, і країни з розвинутою економікою) постійно нарощували обсяги експорту товарів і послуг, за винятком 2019-2020 рр., що пов'язано із пандемією COVID-19. Падіння на 9,2% експорту з країн Євросоюзу за 2019-2020 рр. у порівнянні з 2018 роком вдалося досить швидко нівелювати зростанням цього показника у 2021 році.

Попри те, що Єврокомісія у своєму звіті AMR (Alert Mechanism Report) [15] для розрахунку індикаторів зовнішніх та внутрішніх дисбалансів по країнах Європейського Союзу в основному орієнтується на дані Міжнародного валютного фонду, наші дослідження продемонстрували їх зіставність із UNCTADstat.

Таблиця 3. Частка експорту товарів і послуг у загальному експорті економічно розвинених країн у 2011-2023 рр., %

Країни	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Євросоюз (EU), зокрема:	48,981	47,565	48,420	48,913	48,284	49,037	49,498	50,135	50,178	51,247	51,418	49,927	50,870
Бельгія (BE)	3,118	2,983	3,029	3,011	2,751	2,896	2,937	2,914	2,896	3,050	3,180	3,002	2,832
Болгарія (BG)	0,247	0,239	0,256	0,255	0,248	0,264	0,279	0,282	0,287	0,287	0,306	0,333	0,329
Чеська Республіка (CZ)	1,184	1,161	1,146	1,186	1,159	1,190	1,215	1,237	1,217	1,234	1,212	1,164	1,250
Данія (DK)	1,353	1,317	1,344	1,335	1,286	1,283	1,288	1,305	1,327	1,420	1,414	1,499	1,452
Німеччина (DE)	11,524	11,210	11,243	11,410	11,147	11,262	11,170	11,139	10,964	11,207	11,020	10,134	10,329
Естонія (EE)	0,146	0,143	0,151	0,151	0,136	0,142	0,143	0,147	0,150	0,158	0,176	0,176	0,169
Ірландія (IE)	1,793	1,723	1,759	1,968	2,720	2,783	2,847	3,051	3,324	4,138	4,073	3,897	3,844
Греція (EL)	0,519	0,508	0,512	0,525	0,479	0,461	0,490	0,530	0,530	0,428	0,522	0,570	0,566
Іспанія (ES)	3,177	3,053	3,177	3,172	3,075	3,203	3,245	3,230	3,179	2,861	2,937	3,070	3,261
Франція (FR)	5,986	5,828	5,956	5,937	5,902	5,891	5,792	5,842	5,758	5,393	5,432	5,361	5,490
Хорватія (HR)	0,183	0,171	0,166	0,172	0,175	0,188	0,195	0,198	0,205	0,174	0,204	0,225	0,237
Італія (IT)	4,458	4,307	4,322	4,299	4,116	4,161	4,175	4,180	4,081	3,974	4,021	3,927	4,103
Республіка Кіпр (CY)	0,107	0,101	0,104	0,106	0,106	0,113	0,119	0,124	0,129	0,148	0,157	0,151	0,152
Латвія (LV)	0,121	0,127	0,129	0,133	0,126	0,128	0,132	0,136	0,134	0,152	0,151	0,157	0,149
Литва (LT)	0,237	0,256	0,278	0,272	0,240	0,244	0,270	0,283	0,298	0,324	0,333	0,344	0,339
Люксембург (LU)	0,734	0,748	0,818	0,870	0,894	0,903	0,897	0,890	0,937	1,091	1,098	0,919	0,929
Угорщина (HU)	0,888	0,811	0,825	0,849	0,838	0,851	0,865	0,868	0,872	0,900	0,864	0,846	0,912
Мальта (MT)	0,111	0,112	0,113	0,116	0,126	0,128	0,136	0,132	0,148	0,153	0,148	0,144	0,157
Нідерланди (NL)	5,137	5,056	5,134	5,194	5,077	5,047	5,228	5,408	5,414	5,494	5,487	5,475	5,511
Австрія (AT)	1,667	1,597	1,626	1,632	1,547	1,585	1,582	1,626	1,614	1,627	1,596	1,558	1,602
Польща (PL)	1,624	1,608	1,687	1,733	1,731	1,809	1,921	2,006	2,068	2,310	2,333	2,329	2,487
Португалія (PT)	0,623	0,605	0,647	0,646	0,627	0,642	0,668	0,683	0,684	0,617	0,629	0,676	0,721
Румунія (RO)	0,493	0,468	0,543	0,573	0,563	0,602	0,627	0,653	0,658	0,675	0,688	0,690	0,725
Словенія (SI)	0,263	0,249	0,255	0,262	0,254	0,266	0,284	0,297	0,297	0,303	0,307	0,300	0,304
Словаччина (SK)	0,606	0,623	0,655	0,637	0,610	0,636	0,630	0,650	0,631	0,655	0,645	0,608	0,635
Фінляндія (FI)	0,778	0,734	0,734	0,693	0,635	0,642	0,674	0,685	0,699	0,706	0,694	0,684	0,657
Швеція (SE)	1,904	1,826	1,809	1,777	1,717	1,716	1,690	1,641	1,676	1,765	1,794	1,689	1,727
Україна (UA)	0,608	0,634	0,581	0,452	0,366	0,353	0,379	0,382	0,415	0,441	0,484	0,307	0,270

Джерело: авторські розрахунки з використанням даних UNCTADstat [14]

Проведені нами розрахунки демонструють, що російсько-українська війна спричинила не лише до зменшення експорту товарів і послуг з України в абсолютних величинах, але й його частки у порівнянні з економічно розвиненими країнами. Показник 2023 року у 0,27% співрозмірний із аналогічними по таких значно менших країнах за територією та населенням як Естонія, Латвія, Республіка Кіпр, Мальта чи Хорватія.

Волатильність (мінливість) показників, розрахованих у табл. 3, у розрізі країн Європейського Союзу та з врахуванням даних по Україні, наведена у табл. 4.

Таблиця 4. Мінливість показника експорту товарів і послуг в країнах Євросоюзу та Україні за 2014-2023 рр.

Країни	2014	2015	2016	2017	2018	Показник дисперсії (n=5)	2019	2020	2021	2022	2023	Показник дисперсії (n=5)	Показник дисперсії (n=10)
Євросоюз (EU), зокрема:	-0,139	1,512	1,274	1,197	3,834	1,654	2,328	3,533	2,558	-0,500	-0,735	2,983	2,321
Бельгія (BE)	-3,422	-7,757	-4,419	-2,456	5,907	20,565	0,005	3,852	9,138	3,670	-7,151	28,969	29,459
Болгарія (BG)	3,535	3,544	3,252	9,412	13,609	17,390	8,832	2,763	8,701	15,970	14,603	22,421	22,974
Чеська Республіка (CZ)	0,195	-0,213	3,831	2,401	6,775	6,537	2,273	1,615	-2,025	-4,298	1,235	6,317	8,440
Данія (DK)	-1,357	-2,346	-4,601	-3,491	1,449	4,279	3,444	10,236	8,338	12,979	2,231	16,481	33,013
Німеччина (DE)	-0,990	-0,557	0,172	-2,105	-0,074	0,646	-2,650	0,332	-1,065	-7,567	-7,837	11,271	8,279
Естонія (EE)	2,967	-5,344	-6,014	-4,840	8,384	32,510	5,469	9,879	19,498	17,316	7,579	30,233	73,087
Ірландія (IE)	9,746	57,909	58,211	44,694	12,154	461,070	19,441	45,338	33,492	17,223	-7,098	310,455	440,994
Греція (EL)	1,256	-5,722	-9,955	-6,742	10,658	54,079	14,919	-12,578	-1,553	7,463	32,173	229,435	167,695
Іспанія (ES)	-0,151	0,712	0,843	2,292	5,043	3,330	-0,748	-11,813	-9,081	-3,427	13,977	81,013	46,104
Франція (FR)	-0,817	1,276	-1,096	-2,442	-1,016	1,428	-2,254	-6,884	-7,020	-6,905	1,809	12,471	9,894
Хорватія (HR)	-6,491	2,478	13,005	13,824	13,455	65,285	9,349	-11,087	2,633	9,387	36,325	238,087	152,755
Італія (IT)	-3,566	-4,440	-3,725	-2,885	1,543	4,566	-1,910	-4,816	-3,802	-3,768	3,242	8,313	6,480
Республіка Кіпр (CY)	-1,371	5,147	8,572	12,500	16,305	37,048	14,305	24,447	26,672	16,441	2,706	72,173	73,461
Латвія (LV)	10,069	-0,815	-0,975	-0,570	8,501	24,608	4,522	15,036	10,843	17,027	-1,515	46,943	44,598
Литва (LT)	14,813	-6,190	-12,361	-0,731	17,713	137,948	22,313	19,928	17,779	15,313	4,661	37,499	132,279
Люксембург (LU)	18,650	19,457	10,393	3,040	-0,467	64,436	3,771	21,682	23,377	-1,890	-14,885	210,089	140,879
Угорщина (HU)	-4,390	3,366	3,254	1,776	3,594	9,142	2,451	4,065	-0,550	-3,001	1,352	5,988	7,673
Мальта (MT)	3,924	13,133	13,079	18,042	4,161	30,777	15,671	12,458	12,504	-3,097	2,714	50,015	41,858
Нідерланди (NL)	1,114	0,411	-1,704	0,652	6,526	7,506	7,274	5,101	1,455	1,123	0,310	7,163	8,017
Австрія (AT)	-2,119	-3,168	-2,561	-3,065	5,110	9,971	1,810	2,896	-1,812	-3,467	-1,573	5,704	7,971
Польща (PL)	6,697	7,667	7,242	10,852	15,852	11,672	14,314	20,285	16,285	12,592	7,645	17,388	19,733
Португалія (PT)	3,640	3,593	-0,837	3,403	9,045	9,847	6,625	-7,565	-8,000	-1,104	16,815	87,983	50,372
Румунія (RO)	16,206	20,072	10,875	9,270	16,062	15,378	9,233	7,713	5,401	4,894	7,421	2,528	23,259
Словенія (SI)	-0,312	2,063	4,290	8,199	16,971	36,634	11,551	6,982	3,378	1,016	0,210	17,519	27,729
Словаччина (SK)	5,168	-2,112	-2,802	-1,048	6,525	15,225	-0,872	3,952	-0,776	-3,674	-3,095	7,214	12,259
Фінляндія (FI)	-10,989	-13,523	-12,514	-2,688	7,799	64,913	8,838	4,789	1,410	-2,033	-6,966	29,680	61,701
Швеція (SE)	-6,671	-6,013	-5,110	-4,878	-4,374	0,680	-2,324	4,397	9,293	0,771	-2,158	19,286	23,691
Україна (UA)	-25,589	-42,228	-39,354	-16,152	4,393	287,611	17,595	16,359	26,520	-26,018	-38,890	693,190	621,494

- значення показника звітної періоду перевищує гранично допустимі межі, передбачене Macroeconomic Imbalance Procedure (-3%)

Джерело: авторські розрахунки з використанням даних НБУ [16] та UNCTADstat [14]

Волатильність показника експорту товарів і послуг України найбільша у порівнянні з країнами Євросоюзу. Незадовільними з точки зору стабільності (показник дисперсії > 100) можна вважати також результати експортної діяльності Ірландії, Греції, Хорватії, Литви та Люксембургу.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

На наш погляд, для прогнозування майбутніх економічних криз важливим є не лише розрахунок значення базових макропоказників на зразок частки експорту країни в експорті товарів і послуг економічно розвинених країн, а і їх волатильність (коливання в часі) впродовж певного визначеного горизонту спостереження. Таким чином, перспективу майбутніх досліджень вбачаємо у розрахунку цієї характеристики для таких показників як: рахунок поточних операцій платіжного балансу (Current Account Balance, CAB); чиста міжнародна інвестиційна позиція (Net International Investment Position, NIP); реальний ефективний обмінний курс (Real Effective Exchange Rate, REER); номінальна трудомісткість одиниці випущеної продукції (Nominal Unit Labour Cost, NULC) тощо.

8. Висновки

Якщо зафіксувати у якості базового 2012 рік, то впродовж останнього десятиліття в Україні спостерігалось три етапи падіння обсягів експорту товарів і послуг: 1) після анексії Криму та початку війни на Донбасі (2014-2015 рр.) – на 46,8%; 2) після пандемії COVID-19 (2019-2020 рр.) – на 29,8%; 3) після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну (з 2022 року) – на 40,9%. Для частки експорту товарів і послуг України у загальному експорті економічно розвинених країн ці показники такі: 1) після анексії Криму та початку війни на Донбасі (2014-2015 рр.) зниження складало 28,1%; 2) після пандемії COVID-19 (2019-2020 рр.) – 19,3%; 3) після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну (з 2022 року) – на 36,4%. Таким чином, з точки зору сучасних тенденцій, спрямованих на зростання експортного потенціалу більшості економічно розвинених країн, саме російсько-українська війна має найбільш руйнівний вплив на обсяги вітчизняного експорту. Окрім того, наведені кризи мають також катастрофічний вплив на показник волатильності експорту товарів і послуг (дисперсія за останні 10 років перевищила позначку у 620), що свідчить про суттєве зростання ризиків здійснення підприємницької діяльності для зовнішніх партнерів України через непередбачуваність економіко-політичної ситуації в нашій країні.

Список літератури:

- 1) Мельник, А.О. (2014). Світові економічні кризи в економіці України та їх наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2, 108-113.
- 2) Демченко, Д.А., Носова, Т.І., Жадько, К.С., Калмиков, О.В. (2023). Зміст економічних криз та їх вплив на формування та розвиток кадрового потенціалу підприємств. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, 10 (43), 62-70. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).62-70](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).62-70).
- 3) Огінок, С.В., Буряк, Ю.О. (2023). Вплив світових економічних криз на добробут України. *Економічний простір*, 185, 11-16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-2>.
- 4) Воронова, О.В., Марущак, С.М., Пугачов, М.І. (2023). Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. *Економіка та суспільство*, 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>.
- 5) Олефір, В.К. (2013). Економічні цикли і кризи: історія і сучасність. *Актуальні проблеми економіки*, 10 (148), 23-35.
- 6) Юрій, С. (2007). Світові економічні кризи та їхні сучасні модифікації. *Вісник ТНЕУ*, 5, 13-16.

7) Карвацка, Н.С. (2011). Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки, інструментарій розв'язку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 2 (2), 53-61.

8) Михайляк, І.В. (2013). Вплив світової економічної кризи на зовнішньоторговельні відносини України та Європейського Союзу. *Науковий вісник НЛТУ України*, 23.1, 300-307.

9) Крючкова, Н.М. (2023). Вплив економічних криз на ефективність українського бізнесу: статистичний аналіз під час рецесій. *Академічні візії*, 17. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8277590>.

10) Задоя, А.О., Павленко, А.М. (2009). Економічна криза в країнах Східної та Центральної Європи: спільні риси та національні особливості. *Академічний огляд*, 2, 117-123.

11) Regulation (EU) № 1176/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 November 2011 on the prevention and correction of macroeconomic imbalances. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/1176/oj/eng> (date of access: 22.04.2025).

12) Regulation (EU) № 1174/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 November 2011 on enforcement measures to correct excessive macroeconomic imbalances in the euro area. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/1174/oj/eng> (date of access: 22.04.2025).

13) Macroeconomic Imbalance Procedure. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/macro-economic-imbalances-procedure/information-data#Export%20performance%20against%20advanced%20economies> (date of access: 22.04.2025).

14) Goods and services (BPM6): Exports and imports of goods and services, annual. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.GoodsAndServicesBpm6> (date of access: 22.04.2025).

15) The Macroeconomic Imbalance Procedure (MIP) introduced. Eurostat. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=The_Macroeconomic_Imbalance_Procedure_\(MIP\)_introduced](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=The_Macroeconomic_Imbalance_Procedure_(MIP)_introduced) (date of access: 22.04.2025).

16) Зовнішня торгівля товарами та послугами (відповідно до КІБ6). URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Trade_y.pdf. (дата звернення: 22.04.2025).

Foreign trade: the usefulness of indicators of exports of goods and services for monitoring imbalances in the country's economy

Vira Shevchuk

Department of Accounting and Auditing, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
ORCID 0000-0002-0925-6489

Orest Korenovskyy

Nicolaus Copernicus Superior School, Warsaw, Poland
ORCID 0000-0002-3010-8202

Nataliia Baburnych

Department of Accounting and Auditing, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
ORCID 0009-0000-2903-4202

Abstract: The article is devoted to the study of trends in international trade in Ukraine in 2014-2023 and the impact of the export of goods and services on the formation of external imbalances in the Ukrainian economy in comparison with economically developed European countries. The purpose of the study is to assess the export component in the indicators of external imbalances. Based on the information on exports of goods and services of the European Union and OECD countries, the article calculates the share of exports of goods and services from Ukraine and the EU in total exports of economically developed countries, its growth/decline rates for 2014-2023, and determines the

variability of exports of goods and services using the variance indicator. The study was conducted using the European Commission's methodology set out in the Macroeconomic Imbalance Procedure (MIP), which is designed to improve coordination and supervision of the EU's macroeconomic policies in order to establish the degree to which various indicators critical to the economy meet thresholds. The article considers the impact of the Export Performance (EXP) indicator in terms of establishing external imbalances, taking into account that the indicator of the onset of a crisis is not the decrease in the absolute exports, but a long-term decline in its ratio to the total exports of goods and services of developed economies. It is determined that over the past decade, Ukraine has seen three stages of decline in exports of goods and services: after the annexation of Crimea and the outbreak of the war in Donbas (2014-2015); after the COVID-19 pandemic (2019-2020); after the full-scale invasion of Ukraine by Russian troops (since 2022). The analysis concludes that the Russian-Ukrainian war has led not only to a decrease in exports of goods and services from Ukraine in absolute terms, but also in its share compared to economically developed countries. In addition, these crises have also had a catastrophic impact on the volatility of exports of goods and services, which indicates a significant increase in the risks of doing business for Ukraine's external partners due to the unpredictable economic and political situation in our country.

Keywords: foreign trade, financial and economic crisis, external imbalances, accounting, Macroeconomic Imbalance Procedure, export of goods and services.
